

УДК 338.516.22.009.12
© 2010**М.М. ТРЕЦОВ,**
аспірант**ОЦІНКА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
НЕЗАЛЕЖНОГО
ФІНАНСОВОГО АУДИТУ**

Розроблено науково обгрунтовану та придатну для практичного впровадження систему оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств, яка сприятиме прийняттю конкретних управлінських рішень та підвищенню конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта.

Актуальність проблеми. Однією з основних цілей будь-якого підприємства в ринковій економіці є підвищення конкурентоспроможності. При цьому ефективно використання резервів підвищення рівня конкурентоспроможності вимагає систематичного і якнайповнішого їх виявлення. Це завдання може бути вирішене в ході проведення незалежного фінансового аудиту та аналізу всієї діяльності підприємства, результати якого дозволять оцінити величину резервів з підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Саме на основі даних такого аналізу керівництво підприємства може виробити стратегію дій щодо підвищення власної конкурентоспроможності. Підкреслимо, що аналіз господарської діяльності підприємства і аналіз його конкурентоспроможності мають багато спільного, однак аналіз такого рівня має і свої специфічні риси та задачі, оскільки охоплює більш широке коло питань, а не лише обрахунок фінансових нормативів та коефіцієнтів.

Теоретичним і практичним питанням вдосконалення методів оцінки, аналізу, прогнозування, підвищення конкурентоспроможності підприємства присвячені дослідження ряду закордонних і вітчизняних учених: М. Портера [13], Ж.-Ж. Ламбена [11], І. Ансоффа [1], Р. Саймона, А. Гайдуцького [2], В. Ганганова [3], О. Гудзинського [4], М. Дем'яненка [5], І. Должанського [7], М. Жуковського [8], Р. Фатхутдинова [14] та ін. Дослідники зробили значний внесок у вивчення основоположних проблем прийняття опти-

мальних управлінських рішень, що стосуються визначення ефективної конкурентної стратегії підприємства як частини загальної стратегії його розвитку. Проте, незважаючи на різноманітність наявних способів оцінки конкурентоспроможності [6, 9, 10, 12], на сьогоднішній день відсутня єдина, науково обгрунтована та придатна для практичного впровадження методика оцінки рівня конкурентоспроможності аграрного підприємства. Не існує й системи показників, які б, з одного боку, повністю висвітлювали позицію фірми на ринку на даний момент, сприяли прогнозуванню майбутньої ситуації на ринку сільськогосподарської продукції, а з іншого боку – були б порівнянними з показниками конкурентів.

Основною метою даного дослідження була розробка, за допомогою методів системного та фінансово-економічного аналізу, теорій прийняття рішень та маркетингових методів, науково обгрунтованої методики оцінки конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору економіки, котра б якомога ширше охоплювала всі фактори конкурентної боротьби. Результати такої методики мають бути порівнянними для будь-яких підприємств галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дотепер ані в країнах СНД, ані в США та ЄС не розроблено ні номенклатури показників конкурентоспроможності, ні загальноприйнятих методів їх об'єднання в інтегральний показник, яким можна було б скористатися й порівняти конкурентні потенціали різних під-

приємств. Відсутність яких зрештою створює серйозні проблеми при оцінці конкурентоспроможності і управлінні нею.

Досвід проведення незалежного фінансового аудиту та дослідження існуючих методик оцінки конкурентного потенціалу підприємства свідчать про достатню високу ефективність використання експертних оцінок та побудованих на їх основі матриць, за допомогою яких можна не лише точно оцінити конкурентний потенціал підприємства, а й порівняти його з потенціалом інших учасників ринку. Однак високої точності в розрахунках можна досягти поєднуючи методи фінансово-економічного аналізу та експертних рішень, одержані результати представити у вигляді матриці та здійснити на її основі розрахунок єдиного інтегрального показника конкурентоспроможності аграрної фірми.

На підставі аналізу стану аграрного ринку та показників фінансово-господарської діяльності підприємств АПК нами визначено п'ять основних напрямів оцінювання конкурентоспроможності аграрного підприємства:

- ◆ персонал і кадрова політика;
- ◆ технологія і рівень забезпеченості підприємства основними виробничими фондами;
- ◆ фінансовий стан;
- ◆ оцінка обсягів виробництва, збуту та прибутковості;
- ◆ вплив зовнішніх факторів на результати господарської діяльності.

З метою оцінювання першого напрямку, включеного до запропонованої методики розрахунку показників конкурентоспроможності ("персонал"), пропонується розглядати такі коефіцієнти та величини:

1) *розрахункові* – до цієї підгрупи мають обов'язково входити:

- плінність кадрів – є свідченням якості та ефективності кадрової політики; для новостворених підприємств може сягати 100 %, у всіх інших випадках – не перевищує 35–50 % за рік (з урахуванням сезонних сільськогосподарських працівників);

- співвідношення темпів росту фонду оплати праці та чистого прибутку підприємства – вказує на доцільність збільшення оплати праці, опосередковано свідчать про

ефективність використання персоналу;

- приріст продуктивності праці на одного працівника – дозволяє оцінити ефективність використання трудових ресурсів; у довгостроковій перспективі позитивною тенденцією є зростання показника;

- співвідношення виробничого та невиробничого персоналу – у сукупності з показником продуктивності праці дозволяє прийняти рішення щодо доцільності залучення додаткового невиробничого персоналу;

- середня заробітна плата на одиницю персоналу – у порівнянні з продуктивністю праці, що розрахована в грошовому виразі, дозволяє визначити доцільність підвищення заробітної плати;

2) *визначені експертним шляхом:*

- випадки звільнення співробітників з ключових посад (якщо так – тенденція негативна);

- забезпеченість аграрного підприємства персоналом (може бути оцінена за групами персоналу).

Для оцінки напрямку "технологія" за допомогою відносних показників пропонуються: розрахунок коефіцієнтів оновлення та зносу основних виробничих фондів, частка інвестицій в оновлення технології виробництва у сукупних інвестиціях; матеріаломісткість продукції; енергоємність продукції; збільшення/зменшення собівартості продукції, витрати на одиницю продукції. За методом експертних оцінок можуть бути визначені параметри: випадки порушення ритмічності виробничого процесу; сертифікати якості продукції, її відповідність існуючим нормам та нормативам; використання на аграрному підприємстві інновацій.

Напрямок "фінансовий стан" включає в себе стандартну процедуру проведення фінансового аналізу показників бухгалтерської звітності аграрного підприємства та розрахунок коефіцієнтів ліквідності, фінансової стійкості, кредитоспроможності, рентабельності, швидкості обертання фінансових ресурсів тощо. Оцінка розрахованих показників відбувається за допомогою їх порівняння із нормативними їх значеннями.

Для оцінки напрямку "обсяги виробництва, збут та прибутковість" пропонується

ся використання певних показників:

1. Розрахункові коефіцієнти:

* приріст (зростання) обсягів продажу сільськогосподарської продукції і приріст (зростання) сукупних доходів – свідчить про збільшення (зменшення) частки ринку та загальних обсягів господарської діяльності; у довгостроковій перспективі зростання показника оцінюється як позитивний фактор;

* відношення вартості реалізованої продукції до її кількості за поточний період – визначає, за рахунок якого чинника збільшився продаж: зростання цін або зростання обсягу реалізованої продукції; якщо на зростання обсягів продажу вплинуло зростання обсягу реалізації продукції, то конкурентоспроможність підприємства підвищилась;

* приріст (зменшення) чистого прибутку

до оподаткування – дає загальну характеристику підвищення (зниження) ефективності діяльності аграрного підприємства; у довгостроковій перспективі зростання показника оцінюється як позитивний фактор;

* співвідношення кількості виготовленої продукції та кількості реалізованої продукції – характеризує попит на продукцію даного підприємства; за допомогою даного показника можна визначити, чи працює підприємство “на склад”, чи “на реалізацію”;

* відношення загальної вартості продажів до вартості нереалізованої продукції – свідчить про падіння попиту на продукцію підприємства і затоварювання готовою продукцією, якщо даний показник має значення менше 3,5;

* відношення прибутку до загальної вар-

Приклад матриці оцінки конкурентоспроможності аграрного підприємства

Група показників	Значення показника	Норматив (за наявності)	Позитивні	Варіативні		Негативні	Всього по групі факторів
				позитив	негатив		
I. Персонал							2
<i>1. Розрахункові:</i>							0
<i>плинність кадрів</i>	70,0 %	норма – до 35 %				-1	-1
...			1				1
<i>2. Експертні:</i>							2
<i>забезпеченість персоналом</i>	так		1				1
...				1			1
II. Технологія							
...							
III. Фінансовий стан							
...							
IV. Обсяги виробництва, збут та прибутковість							
...							
V. Вплив зовнішніх факторів							
...							

тості продажу – вказує на підвищення рівня конкурентоспроможності аграрного підприємства, якщо показник має позитивну динаміку в довгостроковій перспективі;

* відношення суми продажу до суми дебіторської заборгованості, що показує, яка частка реалізованої продукції придбана покупцями на основі комерційного кредиту (зниження цього показника означає скорочення реалізації продукції у кредит та підвищення конкурентоспроможності за умови збереження клієнтської бази);

* збільшення (зменшення) частки ринку в натуральному та вартісному виразі – характеризує падіння або зростання конкурентного потенціалу аграрного підприємства та його позицію відносно інших учасників ринку.

2. Експертно можуть бути оцінені такі показники конкурентоспроможності за напрямом “обсяги виробництва, збут та прибутковість”:

- диференціація напрямів діяльності аграрного підприємства (кількість видів продукції, їх подібність);

- зміна попиту на продукцію за оцінками споживачів;

- наявність зареєстрованої торговельної марки, якість її іміджу на ринку;

- наявність налагодженої збутової мережі, “великих” постійних покупців.

Напряг “вплив зовнішніх факторів” оцінюється виключно на основі експертних оцінок показників: ступінь впливу природних факторів на діяльність аграрного під-

приємства; імовірність виникнення інфляційного, кредитного, політичного ризику; імовірність впливу форс-мажорних обставин на діяльність фірми; позитивні або негативні відгуки у пресі; участь підприємства в судових спорах.

Результати розрахунків вносяться до матриці оцінки конкурентоспроможності підприємства (таблиця). При цьому за умови недосягнення нормативних значень в матрицю оцінки конкурентоспроможності навпроти коефіцієнта вноситься значення -1 . Якщо ж розрахунковий результат відповідає нормативному, то $+1$. Якщо показник належить до групи оцінюваних експертним шляхом, то значення -1 або $+1$ присвоюються йому на основі досвіду спеціаліста, який здійснює незалежний фінансовий аудит конкурентоспроможності аграрного підприємства.

Подальшим кроком є проведення підрахунку сукупних балів за кожним напрямом оцінки конкурентоспроможності аграрного підприємства. Результатом проведеного аналізу, згідно зі запропонованою методикою, має стати розрахований інтегральний показник оцінки конкурентоспроможності аграрної фірми:

$$I_k = 0,5\Sigma P + 2\Sigma T + 1\Sigma F + 1\Sigma M + 1,5\Sigma S,$$

де I_k – інтегральний показник оцінки конкурентоспроможності аграрної фірми;

$\Sigma P, \Sigma T, \Sigma F, \Sigma M, \Sigma S$ – сума оцінок по групах відповідно “персонал”, “технологія”, “фінансовий стан”, “обсяги виробництва, збут, прибутковість”, “вплив зовнішніх факторів”.

Висновки

Основний науковий результат дослідження полягає у вирішенні актуальної науково-практичної задачі – розробки організаційно-економічних методів управління конкурентоспроможністю підприємства на основі кількісної оцінки і аналізу рівня конкурентоспроможності підприємства. Використання запропонованої моделі визначення конкурентного потенціалу аграрного підприємства під час проведення незалеж-

ного фінансового аудиту і оцінки діяльності конкретної фірми за допомогою комплексного підходу дозволить не лише якісно окреслити її конкурентний потенціал, а й виділити сильні та слабкі сторони її конкурентних переваг. У свою чергу, це дозволить керівництву аграрного підприємства приймати більш якісні рішення стосовно його подальшої конкурентної стратегії та тактики.

Бібліографія

1. *Ансофф И.* Новая корпоративная стратегия: пере. с англ. / Ансофф И. – Санкт-Петербург : Питер Ком, 1999. – 416 с.
2. *Гайдучький А.П.* Інвестиційна конкурентоспроможність аграрного сектору України / Гайдучький А.П. – К. : Нора-Друк, 2004. – 247 с.
3. *Ганганов В.М.* Оцінка конкурентоспроможності продукції зернового комплексу України в умовах розвитку глобальної економіки / В.М. Ганганов, Н.В. Потриваєва // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2009. – № 3 (50). – С. 20–27.
4. Обліково-аналітичний механізм менеджменту підприємств (теоретико-методологічний аспект): монографія / [Гудзинський О.Д., Кірейцев Г.Г., Пахомова Т.М., Савчук В.К.]; за заг. ред. О.Д. Гудзинського. – К. : ІПК ДСЗУ, 2009. – 206 с.
5. *Дем'яненко М.Я.* Оцінка конкурентоспроможності агроформувань (теорія і практика): монографія / Дем'яненко М.Я., Гудзь О.Є., Стецюк П.А. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.
6. *Долинская М.Г.* Маркетинг и конкурентоспособность промышленной продукции / М.Г. Долинская, И.А. Соловьев. – М. : Изд-во стандартов, 1998. – 128 с.
7. *Должанський І.З.* Конкурентоспроможність підприємства: навч. посібник / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
8. *Жуковський М.О.* Оцінка конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору економіки / М.О. Жуковський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 81–87.
9. *Павлова В.А.* Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення: монографія / Павлова В.А. – Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2006. – 276 с.
10. *Пантелєєв В.Д.* Оцінка конкурентоспроможності підприємства (методологія простого рішення) / В.Д. Пантелєєв // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – № 2 (45). – С. 10–16.
11. *Ламбен Ж.-Ж.* Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / Ламбен Ж.-Ж. – Санкт-Петербург : Наука, 1996. – 291 с.
12. *Лисенко М.* Методи оцінки конкурентоспроможності продукції м'ясопереробних підприємств / М. Лисенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11. – С. 61–68.
13. *Портер М.* Международная конкуренция / Портер М. – Санкт-Петербург–М.–К. : Вильямс, 2001. – 495 с.
14. *Фатхутдинов Р.А.* Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление: учебное пособие для вузов / Фатхутдинов Р.А. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 312 с.

Как утверждал В.И. Вернадский, биосфера есть сложное планетное биокосное природное тело, которое отличается разнородностью строения, т.е. резким различием вещества и энергетики в форме живых и косных тел. Человек является неизбежным проявлением природного процесса, длящегося примерно два миллиарда лет. Он, как часть живого вещества, не является самодовлеющим, независимым от окружающей среды; он – часть биосферы, функция биосферы в определенном ее пространстве – времени; мыслить и действовать человек может только в биосфере, выйти из которой он не может.